

absentuje u našich kritikov, ignorujúc reálne dedičstvo triednych vykorisťovateľských formácií absolutizujúce problémy socializmu. Presvedčajú nás a seba, že súčasný socializmus ako „nový industriálny despotizmus“ je horší než „starý agrárny despotizmus“. Aj také hodnotenie svedčí o „serióznosti“ buržoáznej propagandy, jej prístupe k objektívnej pravde, svojskom operovaní s faktami a ideami.

Proti reálnemu socializmu sú kladené projekty nových „modelov“ socializmu „demokratického“, „humánneho“, s „ľudskou tvárou“, s ktorým máme svoje skúsenosti. Odporcovia marxizmu priznávajú, že kapitálové vzťahy deformujú a dehumanizujú človeka, ale zároveň obviňujú socializmus, že ešte nevytvoril presvedčivý obraz komunistického človeka. Napriek krachu a nereálnosti sú neustále oživované staronové koncepcie „tretej cesty“, spoločnosti ležiacej medzi kapitalizmom a socializmom, pochopiteľne s uchovaním súkromného vlastníctva a vykorisťovania.

Prednosťou recenzovanej knihy B. N. Bessonova je aktuálnosť, schopnosť spájať hlbokú znalosť teórie marxizmu-leninizmu s analýzou nových spoločenských javov a procesov vo svete. Autor pohotovo a kvalifikovane reaguje na bohatú produkciu profesionálnych antikomunistov, ktorí v mnohých centrách „študujú“ komunizmus v službách kapitálu. Jednostranná antikomunistická pozícia sleduje dôležitý cieľ — dezinformovať masy o pravde socializmu, dialektike svetového revolučného procesu v súčasnej epoche a zároveň odvrátiť pozornosť pracujúcich od vlastných problémov, dôsledkov všeobecnej krízy kapitalizmu.

Jožef Vook

KRITICKÁ ANALÝZA SÚČASNEJ BURŽOÁZNEJ FILOZOFIE

Ju. K. MEEVIL: Puti buržuaznoj filosofii XX. veka. Moskva 1983.

V období zostreného boja dvoch svetových sústav, globálneho boja dvoch protikladných ideológií je jednou z aktuálnych a naliehavých úloh marxisticko-leninského filozofického frontu analýza a kritika súčasnej buržoáznej filozofie. Súčasná buržoázna filozofia v rozličných jej smeroch a prúdoch predstavuje totiž teoretický a metodologický základ ideológie vládnucej triedy v kapitalistických krajinách. Na jednej strane ako prevrátený, subjektivistický výraz reálnych sociálnych protirečení vystupuje táto filozofia v úlohe apologeta buržoáznej spoločnosti, na druhej strane v teoretickej rovine predstavuje opozíciu marxisticko-leninskej filozofie ako jednotný idealistický front.

K najnovším príspevkom ku kritike súčasnej buržoáznej filozofie patrí práca významného sovietskeho filozofa Jurija Konstantinoviča Melviľa *Cesty buržoáznej filozofie 20. storočia*. Je venovaná kritickej analýze základných prúdov, problémov a metód buržoáznej filozofie 20. storočia. Jasným metodologickým návodom, ako naň upozorňuje autor v úvode práce, je konkrétnosť kritiky, t. j. nevyhnutnosť „spájať analýzu všeobecných ideologických a teoretických princípov tejto filozofie s kritickým skúmaním zvláštneho obsahu každej filozofickej koncepcie, odhalením jej gnozeologických koreňov a ukázaním na je konkrétne nedostatky a teoretickú neudržateľnosť“ (s. 6).

Autor si je vedomý, že v marxistickej filozofickej literatúre sú základné

smery a prúdy súčasnej buržoáznej filozofie vcelku podrobne preskúmané. Usiluje sa brať do úvahy kritické práce z tejto oblasti a zároveň nastoliť teoretické, niekedy sporné otázky. V rámci kritickej analýzy vynecháva rozličné školy filozofickej antropológie s odkazom na nedávno vydanú knihu B. T. Grigorjana *Filosofskaja antropologija*. Vyhýba sa tiež prúdom náboženskej filozofie, ktoré treba podľa jeho názoru preskúmať v súvislosti so súčasným stavom náboženstva, čo predstavuje osobitný predmet bádania. Vynecháva tiež sociálnu filozofiu frankfurtskej školy, ktorej je venovaná špeciálna literatúra, ako aj freudizmus a neofreudizmus, ktoré v prísnom slova zmysle nepredstavujú filozofické smery sui generis.

V prvej z troch častí práce nazvanej *Hlavné cesty súčasnej buržoáznej filozofie* podrobuje autor kritickej analýze iracionalistické učenie H. Bergsona, pragmatizmus, neopozitivismus, fenomenológiu E. Husserla a existencializmus. V druhej časti nazvanej *Hľadanie nových možností*, analyzuje štrukturalizmus, „kritický racionalizmus“. K. Poppera, filozofiu vedy Th. Kuhna a hermeneutiku. Napriek tomu, že sa Ju. K. Meľvil nevyhol (a vzhľadom na zámer adresovať knihu širšiemu čitateľskému publiku ani nechcel vyhnúť) nastoleniu niektorých problémov už známych z kritickej literatúry, pozornosť čitateľa si zaslúži jeho schopnosť nájsť špecifický uhol pohľadu na zdanlivo známe a prebádané fakty. Autor sa totiž sústredil na tendenciu — označil ju ako komunologickú resp. sociocentristickú — ktorá podľa jeho mienky ešte nebola v sovietskej literatúre preskúmaná. Táto tendencia je výsledkom evolúcie buržoáznej filozofie a hoci sa viacerých filozofických prúdov nedotkla, podľa názoru autora je možné konštatovať, že: „Prechor ‚od sveta k spoločnosti‘, resp. ‚od gnozeologického subjektu ku kolektívnemu subjektu‘ vystupuje ako charakteristická osobitosť buržoáznej filozofie nášho storočia, odrážajúca zložité sociálne, ideologické a kultúrne procesy.“ (s. 8—9).

Autor na konkrétnej analýze rozličných prúdov buržoáznej filozofie dokazuje, že uvedené prúdy dospeli odlišnými cestami k potvrdeniu *sociálneho sveta*, sveta ľudského spoločenstva ako rozhodujúceho vo vzťahu tak k jednotlivým jeho členom ako aj k akejkolvek forme ľudskej činnosti. Podľa neho sa v súčasnosti čoraz viac potvrdzuje „taká forma idealistickej filozofie, ktorá zdroj všetkých predstáv o svete, vrátane vedeckých teórií v užšom slova zmysle le, vidí v ľudských stykoch, v tých potrebách ‚orientácie‘, ‚riadenia sa skúsenosťami‘ atď., ktoré tu vznikajú“ (s. 9).

Ako prvého predstaviteľa tohoto smerovania v buržoáznej filozofii XX. storočia uvádza autor francúzskeho filozofa H. Bergsona, ktorý potvrdil vo svojej „filozofii života“ tendenciu k iracionalizmu a na idealistickej platforme rozpracoval problematiku človeka v protiklade k materiálnemu a prírodnému začiatku a na biologickom základe problematiku sociálnych vzťahov.

Závažnejší vklad pre formovanie komunologickej tendencie priniesol podľa autora pragmatizmus, ktorý podriadil svoju metódu filozofovania svetu ľudských záujmov a životných situácií a anticipoval určujúcu tendenciu buržoáznej filozofie 20. stor.: úsilie postaviť človeka a spoločnosť do centra vesmíru a vysvetľovať svet v duchu antropomorfizmu a sociomorfizmu (s. 4). Aj tento prúd, podobne ako intuitivizmus H. Bergsona, je poznamenaný odmietnutím poznávajúcej funkcie filozofie, objektívneho obsahu pojmov a teórií a príklonom k iracionalizmu.

Zaujímavý pohľad v súvislosti so sledovaním komunologickej tendencie

prináša autor pri skúmaní analytickej filozofie. Antropomorfická problematika sa v tomto prúde dostala do centra pozornosti v špecifickej podobe — v podobe absolutizácie úlohy jazyka a princípu konvencionalizmu, t. j. ľubovoľného súhlasu určitej spoločenskej skupiny (bádateľov) ako rozhodujúceho kritéria pravdivosti prijatých téz a pravidiel. Charakteristickým je posilnenie subjektivismu, a to aj pokiaľ išlo o aplikáciu princípov lingvistickej filozofie na oblasť morálky.

Prínos fenomenológie k formovaniu komunologickej tendencie v súčasnej buržoáznej filozofii vidí autor v tom, že: „z hľadiska svojej sociálnej a kultúrnej funkcie si fenomenológia robila nároky na odhalenie nového typu intelektuálnej činnosti, ktorý by umožnil hlboko preniknúť do duchovného sveta súčasného človeka, pochopiť a opísať hlbinné štruktúry jeho vedomia vo všetkých mnohorakých formách jeho reálneho fungovania a objektivizácie v spoločenskom živote“ (s. 91). Išlo o špecifickú formu zdôvodnenia idealizmu a paradoxné [oproti pôvodnému zámeru Husserla] aj tendencie k iracionalizmu. Dôkazom je využitie fenomenologickej metódy pri analýze ľudskej subjektivity v existencializme.

Existencializmus predstavuje osobitnú kapitolu na ceste vývinu komunologickej tendencie, pretože vzťah človeka a spoločnosti tu vystupuje výlučne cez hľadisko antropocentrizmu a vyhroteného individualizmu. Myslíme si, že práve v tomto bode — totiž cez detailnejšiu analýzu individualizmu existencializmu vo svetle komunologickej tendencie by sa dal vniesť istý nový pohľad do pomerne obsiahle a podrobne rozpracovanej problematiky v kritickej literatúre o existencializme. Škoda, že táto otázka zostala na okraji autorovej pozornosti.

Po analýze piatich základných prúdov nemarxistickej filozofie 20. stor. pokračuje Ju. K. Melviľ v ďalšom sledovaní jej vývinu. Prítom ukazuje na to, že hoci v šesťdesiatych rokoch sa v kontrapozícii k existencializmu sformoval štrukturalizmus, odmietajúci krajný subjektivismus, individualizmus a iracionalizmus, ďalej ako odnož logického pozitivizmu vznikol „kritický racionalizmus“ K. Poppera, v súčasnej buržoáznej filozofii sa — hoci v iných modifikáciách — zakotvil zvýšený záujem o problémy človeka ako hlavný filozofický problém [por. s. 136 — 137].

Predmetom štrukturalizmu sa stali neosobné štruktúry duchovnej činnosti človeka v jej historickej podmienenosti. Autor sa sústreďuje na analýzu štrukturalistickej metódy, za hlavnú požiadavku ktorej pokladá hypotézu o prítomnosti niektorých všeobecných logických štruktúr v mnohotvárných, ale v čomsi i blízkyh javoch kultúry [s. 139]. Ďalej odhaľuje subjektívno-idealistickú podstatu koncepcií K. Poppera a T. Kuhna, ktorí odmietli objektivitu vedeckého poznania v zmysle adekvátneho a pravdivého postihnutia objektívnej reality a akcentovali všeobecný súhlas a vedecké spoločenstvo ako absolútnu autoritu v otázkach pravdivosti vedeckých teórií.

Pokiaľ ide o hermeneutiku, z autorovej kritickej analýzy možno usudzovať, že v tomto prúde idealistickej filozofie — vyzdvihujúcom ako jedine hodnotný a cenný svet ľudského spoločenstva a kultúry a ako jedine efektívnu metódu filozofovania metódu chápania či „vcitovania sa“ — nielenže sa ešte viac posilnila komunologická tendencia, ale že v rámci súčasnej buržoáznej filozofie momentálne dospela k akémusi vrcholu.

Výsledky skúmania vývinu komunologickej tendencie v buržoáznej filo-

zofii 20. stor. rezumuje autor v poslednej časti práce. Zároveň sa usiluje zhodnotiť túto tendenciu a jej miesto zo širšieho aspektu, v kontexte európskej kultúry. Podľa jeho názoru „možno povedať, že komunologická resp. socio-centristická tendencia v súčasnej buržoáznej filozofii predstavuje skreslený prejav všeobecnekultúrnej tendencie zmeny postavenia individua v spoločnosti a ich vzájomných vzťahov. ...Nech by sa zdala komunologická tendencia akokoľvek paradoxnou, jej korene spočívajú v samom procese poznania, v povahe vedy ako sociálneho javu, ako určitého aspektu ľudskej kultúry, tvorivej intelektuálnej činnosti ľudí.“ (s. 202—203).

Hodnotiac knihu Ju. K. Melvíla z hľadiska jej základného zámeru a výsledkov, ku ktorým dospel, treba zdôrazniť, že kritické sledovanie komunologickej tendencie v súčasnej buržoáznej filozofii je v mnohom inšpiratívne. Poskytuje nový pohľad na metodologické základy jednotlivých prúdov tejto filozofie a ich teoretické a ideologické dôsledky, na parciálne závažné otázky ako je napr. pojem buržoázneho individualizmu, pojem kolektívneho subjektu a pod. V neposlednom rade, zdá sa, že autor ukázal veľmi efektívnu cestu k riešeniu otázky sociálno-kultúrnej funkcie buržoáznej filozofie resp. vzťahu súčasnej idealistickej filozofie a kultúry vôbec. Myslíme si, že predložená práca sa môže stať východiskom ďalších serióznych marxisticko-leninských výskumov v oblasti súčasnej buržoáznej filozofie, vrátane kritického sledovania ukázanej tendencie v tých prúdoch buržoáznej filozofie, ktoré ostali mimo pozornosti autora.

Dagmar Smreková

KONŠTRUKTIVNOSŤ A RELATIVIZMUS ANTICKÉHO SKEPTICIZMU

SEXTUS EMPIRICUS: Základy pyrrhonskej skepsy. Pravda, Bratislava 1984, 240 s.

Pokrokové myšlienkové a filozofické dedičstvo minulosti sa aj dnes pokladá za nevyčerpatelný zdroj námetov a jeho sprostredkovanie, priblíženie človeku prítomnosti sa vždy vysoko hodnotí. Zo slovenských knižných vydavateľstiev venuje tomuto sprostredkovaniu — pokiaľ ide o filozofickú literatúru — sústavnú pozornosť Nakladateľstvo Pravda, kde v rámci edície Filozofické odkazy vyšlo v posledných rokoch nemálo zaujímavých titulov. Významné miesto zaujímajú medzi nimi práce z antickej filozofie. Vyšla tu Platónova *Ústava*, Aristotelova *Etika Nikomachova*, *Zlomky starých stoikov* a nedávno obohatila tento rad významná príručka antického skepticizmu v zhrnutí Sexta Empirica pod názvom *Základy pyrrhonskej skepsy* (v preklade Júliusa Špaňára). Slovenskému čitateľovi sa tak prvýkrát dostáva do rúk jedno z niekoľkých zachovaných diel (a teda o to vzácnejších) z bohatej filozofickej produkcie helenistického obdobia. Čo mu približuje toto dielo?

Helenizmus, významná dejinná epocha trvajúca tri storočia (zvyčajne sa časovo ohraničuje výbojmi Alexandra Veľkého, Macedónskeho r. 334—324 pred n. l. a obsadením poslednej samostatnej helenistickej monarchie — Egypta Rimanmi r. 30 pred n. l.), ktorá priniesla radikálne zmeny v ekonomickom, sociálnom i politickom živote klasickej gréckej spoločnosti, vyvolala hlboké zmeny aj v jej duchovnom živote. V tomto období macedónska expanzia, využíjúc vleklú krízu gréckych miest, pohltila grécku politickú samostatnosť a ty-